

Poglavitne bolezni sadnega drevja.

Iz Franc Jost-ove sadjoreje.

Veliki vrtnar Franc Jost v Tečnu na Labi na Češkem govori zastran poglavitnih bolezni sadnih dreves tako-le in priporoča, kako naj se zdrave drevesa bolezni varujejo in sicer: 1. Da se mlade drevesca ne posušé. 2. Da jim skorja ne popoka. 3. Da izrastkov ali kilj ne dobivajo. 4. Kaj je pereči ogenj. 5. Trohljivost. 6. Kdaj se rast v soku zaduši. 7. Zlatenca. 8. Kaj je smolika pri drevju. 8. Gnjloba v peški ali koščici. 9. Kaj je rak, in 9. kaj so lišaji na drevju?

1. Če se mlade sadne drevesa sušé.

Pogostoma se tù in tam mlade drevesca nahajajo, ki o pravem času spomladi ne odganjajo, ali pa komaj le borne peresca poženo, ali pa še le proti poletju ozelenijo.

Take drevesca se morajo natanko pregledati in preiskati, ali trdo ali rahlo v zemlji stojé; ako stojé rahlo in se gugglejo sèm ter tjè, izkopaj jih in preglej jim korenine, ali jih niso miši, štakorji, červovi ali mramorji oglodali. Ako najdeš, da jim je ta mrčes korenine omulil, prireži jim oškrnjene korenine, in prikrajšaj nekoliko veje. Presadi drevo, če ti letni čas pripušča, v kak bolj senčnat kraj in dobro prst, zalivaj ga po potrebi pogostoma, pa boš vidil, da boš po tem opravilu drevo pogina otel. — Če pa je drevo dobro ukoreninjeno, pa vendar hira, mu primanjkuje morda živeža, zraka in solnea, ali pa ni zemlja za-nj, da boleha; prevdari vse to dobro, pa odvrni, kar je krivega.

2. Če lup ali skorja razpoka.

Vzrok te napake je večidel preobili sok v drevesu. Ta bolezen pa drevo tudi rada napada; posebno če je jesen vlažna in gorka bila, potem pa nanagloma huda zima pritisne, sok ni še časa imel, da bi bil nazaj stopil. Ravno taka je tudi, če jamejo drevesca zgodaj spomladi čvrsto odganjati, in mesca sušca (marca) nastopi hud mraz, jim sok zadrži, in od tega jim lup rad popoka, kar se na naših vrtih sèm ter tjè prav dostikrat vidi. Če je sicer drevo zdravo in mlado, se mu poka sama po sebi zaraste, še boljše pa storiš, če mu razpočeni lup izrežeš, razpoko z drevesno mažo dobro namažeš in s kako prtneno cunjo ovežeš.

3. Izrastki ali kite na drevesu.

Ti se napravijo vsled nerodnega cepljenja ravno ondi, kjer je drevo cepljeno, ker se ne more sok po drevesu prosto sèm in tjè precejati.

Če so izrastki veliki in na starem drevesu, nikar jih ne odreži, sicer drevesu prehudo rano napraviš. Če so pa drevesca še mlade, jim pa izrastke izreži, rane pa z drevesnim mazilom namaži in s cunjo oveži.

4. Pereči ogenj, snet ali ožig.

Če ne more drevo ali prav za prav deblo vsega soka, ki mu iz korenin priteka, posrkati, se loči od lesa in lupa, se ustavi, jame gnjiti, udari skoz skorjo, jo razjeda na vse strani, kar je za drevo jako škodljivo. Pereči ogenj na drevesih dostikrat tudi nastane, če drevo na nepristojni zemlji ali neprimernem kraju stoji, če se nekako orani ali nerodno ob nepravem času obreže.

Kakoršni so vzroki perečega ognja, po tem se mora tudi ozdravljanje ravnati. Ta drevesna bolezen, katero sadjorejci tudi ožig zato imenujejo, ker se na drevesu rujav ali črnkast pokaže, kakor kaka ožgana dimastila, ki se le na kterih delih prikaže, in se, če se le o pravem času odpravlja, tudi lahko in kmali odpravi. — Če pa ta napaka iz korenin prihaja, ali če se je

v drevo tako vperila, da je mezdro in belino napadla, in že krog in krog razjedla, počni kar hočeš, drevesu že klenka pogin. — Izhaja bolezen pa od preobilega soka, puščaj drevesu, ali če so premokre tla, kjer drevo stoji, drenaži jih, to je, naredi pod zemljo cevi, po kterih se vlaga odteka.

Razun tega moraš pa vse ožgane dele do zdravega lesa izrezati in ožganino vso odpraviti, z dobrim drevesnim mazilom zamazati in s cunjo ovežati. Kdor to ovežovanje pridno in o pravem času ponavlja, bo drevo pogina otel. (Dal. prih.)

Podučne stvari.

Pogovori pod lipo.

Soseskine kase na kmetih.

(Dalje.)

Šolmašter. Vrnimo se zopet k naši srenjski denarnici. Če si ona enkrat opomore, bi z obresti lahko marsiktere stroške poplačali, zarad kterih se po srenji zmiraj nabira in naklada zdaj za to, zdaj za uno reč. Srenjska denarnica bi sčasoma vse srenjske stroške poplačevala, in bi več ne bilo treba na davek nakladati, česar soseska potrebuje.

Jaka. To pač dobro previdim, al vprašam: kateri zmed nas bo teh časov dočakal?

Šolmašter. Če ne vi, vendar vaši otroci! Kaj tako malo svoje otroke ljubite, da bi ne hotli žlahnega drevesa vsaditi in gojiti samo zato ne, ker bodo vse sadje še le vaši otroci obirali; en del sadja, to je, posojilo iz srenjske denarnice, bi pa že vi drugo leto vživali. — Pa dovolite, da še od ene velike koristi srenjskih denarnic govorim. Le z njih pomočjo zamore samostojnost (autonomija) srenjska, katero bomo po novi postavi dobili, se ustanoviti in dober sad prinesiti.

Janez. To je pač zopet nova beseda, ki smo jo že večkrat slišali, pa jo vendar ne razumemo; kaj je to „autonomija“ srenjska?

Šolmašter. Maloletni stoji pod varstvom svojega očeta ali varha (jerofa); brez njegovega privoljenja ne more nič pravega storiti; če je pa polnoleten, zadobi prostost, to je, samostojnost, on postane „autonom“. Tako so bile srenje nekdanj pod varstvom grajščin in potem vlade; zdaj bodo proste, samostojne ali autonomne postale, se vé da do neke meje, ker tudi polnoletni ne sme vsega storiti, kar bi se mu ljubilo. O srenjskem zakonu bomo pa drugikrat natančneje govorili.

Janez. Zdaj zapopadem, kaj da je „autonomija“; al tega vendar še ne zapopadem, zakaj da bi revna srenja ne môgla ravno tako prosta biti, kakor bogata?

Šolmašter. Ona je v siromaštvu ravno tako prosta, kot ubog polnoleten človek brez oblačila, hrane in stanovanja; ta mora svojo samostojnost žrtovati in pa služiti, drugač glada umrè. Kaj hasne srenji samostojnost, če je ne more v korist vsem srenjčanom rabiti, če ji za to pripomočkov manjka? V sedanjih časih more dežela in srenja, kakor posamezni človek, le takrat zares samostojna biti, če je premožna, če kaj ima. Polnoletni se more oženiti brez očetovega in jerofovega dovoljenja; al tega ne more storiti, če nima denarja, da bi družino preživil. Prosta srenja more na pr. srenjsko hišo, šolo sozidati, sisalke (gasivnice) napraviti, vodnjake narediti, tudi kako dobro cesto napraviti; če pa denarja nima, mora vse to pustiti. To je velik razloček med autonomijo revne in pa bogate srenje. (Dal. pr.)

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 8. julija 1863. ~

NOVICE

prečastitim svojim prijatlom

5. julija 1863.

Ko smo 5. julija 1843 zagledale beli dan v silnem strahu, kako neki se nam bo drobni stvarci godilo, kadar pojdemo po svetu, pač se nismo nadjale, da bomo kadaj vredne tolike časti, kakoršna se nam je skazala 5. dne t. m.

Bil nam je to véliki dan, sveti dan!

V spomin dvajsetletnice naše slavili ste nam vrednika našega tako, da so nam solze veselja oči zalivale in se nam je srce v neznani milini topilo, ko smo v duhu bile v čitavnici ljubljanski v nedeljo zvečer, pa smo vidile zbranih toliko domoljubov in domorodkinj ne samo iz bele Ljubljane, temuč tudi iz mnogih drugih krajev slovenske domovine naše, — ko smo vidile dragoceni dar, ki mu ima zastava biti žive ljubezni njegovega naroda, — ko smo slišale presrčne govore, s katerimi se je spominjalo delavnosti njegove, in smo čule sladke pesmi, s katerimi se je obhajala národna slovesnost, in še dalje ko smo slišale preljubeznjive pozdrave, ki so mu došli v spomin tega dneva iz Prage od prvakov naših Palackega in Riegerja, iz Zagreba od slavnega odbora za svečanost Cirilovo in Metodovo, od rojakov naših iz Dunaja, od slavnih čitavnic iz Celja, Trsta in Gorice, — ko smo v zboru čule očitno čitati mili spominek, ki ga je s tako presrčno besedo postavil zagrebški „Pozor“ našemu vredniku, in smo zvedile še o mnogih drugih pozdravih, ki jih je pismeno prejel in da mu je ravno ta dan poslala občina Radoslavska iz Štajarskega diplom častnega srenjčana.

Radost popisati, ki smo jo čutile ta večer, preuboga je naša beseda; al ne bil bi tudi tak popis spodoben v tem trenutku, v katerem hvaležnost naša nadvladuje vse druge občutke.

Hvala, presrčna hvala vsem Vam prijatlom in prijateljicam našim, bližnjim in daljnim: to je edina beseda, ki jo moremo izustiti danes. Ako pa se spolnuje, kar smo pohlevne pele leta 1845:

Nepomenljivo leží nevažna pèška na grivi,

Nekem otroku iz rok padla nevedoma je;

Kliti začne, — naraste drevó, se kroži, se širi,

Krona mu prostrè se v zrak, — jablan na grivi stoji!

Je to Tvoja zasluga, narod mili! Bog Te živi!

Gospodarske stvari.

Poglavitne bolezni sadnega drevja.

Iz Franc Jost-ove sadjoreje.

(Dalje.)

5. Drevesna sušica.

Ta bolezen se na drevju po suhih vršičih in suhih vejah razodeva; največkrat se nahaja na starih drevesih. Te bolezni je navadno kriva slaba pa topla zemlja, kjer drevesa rastejo, ali pa jako pokvarjene korenine, ktera se pa po pomlajenji drevesa za nekoliko časa odvrne.

Če je drevo še mlado, se mu dostikrat pomaga, če se mu veje precej skrajšajo, ali če se na kak bolji kraj presadí, ali pa če se mu zemlja nekoliko zboljša. —

To pomaga pa le takrat, kadar ni bolezen še do vrha prikipela.

6. Drevesna uduha v soku.

Ta bolezen se prične, kadar drevo soka pristojno ne posrka, da se ga na kakem kraji preveč nabere, kjer zastaja in se sčasoma popolnoma spači in tako spridi, da jame drevo hirati.

Najbolj zdrave in najurniše rasteče drevesa so tej napaki podvržene, kar se iz tega spozná, če na drevesu le veje in mladike hobotajo in kar borne fige ne donajajo. Kriva te bolezni je največkrat vlažna zemlja in zamolkel kraj, prehudo gnojenje in napečno obrezovanje pri cepljenji mladih dreves. Le mladim presajenim se zná tako-le pomagati: Če je te bolezni vlažnost kriva,

odpelji jo od drevesa po podzemeljskih cevih (drenaži), ali pa presadi drevo v bolj suhljato zemljo. Ako pa bolezen iz vlažnosti ne izvira, pušaj mu, odkoplji mu nekoliko prsti od korenin, da mu ne bo sok presilno dotekal.

7. Zlatenica.

Zlatenica se drevesa takrat prime, kadar je preveč v suhi in pusti zemlji, in se pozná, ker drevo dobiva že poleti rumeno perje, raste klavrno, in sadje, če z njega ne pocepa, je drobno, pusto in neokusno. Drevo pa dobiva zlatenico tudi, če preveč v senci stoji. Če hočeš zlatenico drevesu odpraviti, zalivaj ga vrlo in gnoji mu dobro in nasuj mu okrog debla dobre ter rodovitne prsti.

8. Smolika.

Ta napaka je pri sadnem drevju dostikrat nasledek prežive ali spešne rasti. Ta bolezen napada tudi večkrat sadne drevesa, če v močirji stojé, in sicer po neukretnem cepljenji, prehudem gnojenji in če se ob negodnem času obrezujejo, posebno če se jim hude rane napravijo. Tudi že postarane drevesa se nahajajo, ktere, če so hudo ranjene, se iz njih neka sokrovica poceja, in če je tega solzenja preobilo, je drevesu gotovo v škodo. Ta iztok se vidi največkrat pri koščičastem sadji, to je, pri češnjah, višnjah, marelicah, breskvah in češpljah. Smola se mora do živega lesa izrezati, rana pa z drevesno mažo namazati in dobro obvezati.

Če je smolike obilonst soka kriva, je puščanje večkrat dobro. Neki praktičen vrtnar priporoča zoper to bolezen pogostoma obvezo z mokrimi cunjami, po kateri se gumi zmechča in prav lahko odpravi.

(Dalje prihodnjič.)

Gospodarska skušnja.

* Kako senožeti ali travnike zboljšati. Prvo vprašanje je, kakošna tla ima senožet ali travnik: ali so namreč ilovnate, glinaste ali pa prhličaste in rahle. Če so tla ilovnate, prevleči travnik v jeseni dobro z oestro brano, in sicer tako zlo, da se skor sama prst vidi; po tej prevlaki zahaja zrak v tla, razkrojuje njene skladne dele, posebno po zmrzlini, po kateri se rastline vrlo množé in obraščujejo. Ondi pa, kjer so rahle tla, ne koristi ojstra brana toliko, kakor na ilovici, ker v rahli ali peščeni zemlji se pogreša gnojna prst in drugi mineralni drobci. Tu ni nič boljšega, kakor preorati ga; če se senožet ali travnik preorje in razruši, posej ga z ovsom, in namesti da bi bil gnoj podoral, pognoji ovsu po vrhu, zrastel ti bo lep in velik in veliko boš slame ovsene pridelal. Če razun tega travnik tudi nekoliko s koščeno moko ali s kakšnim drugim umetno napravljenim gnojem pognojiš, je pa še boljše. Če pa nečeš travnika preorati, ga nič drugoga bolje ne zboljša kakor gnoj, posebno mešani gnoj iz raznih prsti, plevéla in mnogovrstnih družih odpadkov in smeti. Če so pa senožeti z mahom prepete in preraščene, se morajo spomladi, kadar zemlja več ne zmrzuje, z dobro obloženo trnovo brano prav jako prevleči, s katero se mah s travnika potrebi, — in kadar dobro pognojje, je tudi vrli gnoj. Kaj je pa takrat storiti, kadar ni nič prave zemlje na travniku? Z oestro brano prevlečevati in s kompostom gnojiti; vse drugo zboljšanje bi bilo pa predrago. Po koščeni moki ali pa tičjeku (guanu) se dá senožet tudi kmali zboljšati.

Gospodarska novica.

* Železno golobje gnjezdo. V Sefieldu, angležkem mestu, ki je na glasu zavoljo obile železne robe, posebno pa nožarije, so v lini nekega ondašnjega

kovača naredili golobje gnjezdo iz samih tankih železnih klinčkov, akoravno so imeli na dvorišču dovolj slame. Tehtalo je to gnjezdo blizo 7 funtov.

Za hišne potrebe kaj.

* Zoper gnjusne stenice. Popotnik Landerer piše, da na Grškem moré stenice z morsko čebulo (morskim lukom, Meerzwiebel, scilla maritima), ki se v vsaki lekarnici (apoteki) in tudi po štacunah dobiva prav po ceni. Čebula se na vodi skuha in s to vodo se postelje in druge hišne oprave, komur se je ta mrčes vgnjezdil, prav dobro speró. In preč so stenice in vsa njih zalega.

Od goveje kuge na dalje.

V Dolenji Vasi v senožeškem kantonu je goveje in ovčje kuge konec.

Tudi v Oreheku je ni več, tako, da je zdaj goveja živina celega kostanjeviškega kantona zdrava.

Tudi v Visgarnu v kočevskem kantonu je kuge konec.

Tudi v Zagurji na Notranjskem po poslednjem naznanilu ni bilo nobenega bolnega živinčeta več.

Po takem je zazdaj kuga na Kranjskem popolnoma nehala, ako ni v Préloki v črnomaljskem kantonu poslednji čas še kaka ovca zbolela.

C. k. ministerstvo je dovolilo, da se bo na Kranjskem skušnja naredila, bolezen od ovác cepiti na goveda (blago) in je za te skušnje dovolilo 500 gold.

Izplačevanje odškodnine za goveda, ki so bile ob kugi pobite, se je že začelo.

Poslednje naznanilo c. k. deželne general-komande zagrebške od 29. preteklega mesca že zmiraj nam malo veselega donaša o goveji kugi v vojaški granici, še manj pa iz Bosne.

V vojaški granici je v križevačkem polku kuga potihnila, v sluinskem in ogulinskem polku pa je je zopet več; nekoliko manj je je v 1. banskem polku, toliko več pa v 2. — V sluinskem in 2. banskem polku pa razsaja zdaj prav hudo kuga med ovcami, ki so jo našle od goved, pa ovce so okužile potem še tudi goveda (blago).

Še bolj žalostne novice pa se slišijo iz Bosne turške, kjer je s to pravo kugo vred tudi veliko boleznin na vranci (črma ali antraksa). V nekterih krajih je pocepalo že vse blago, in ako bo nemarnost turška še dalje taka, pridejo ti kraji ob vso živino. Tudi med ovcami imajo kugo. Ker v Bosni kužne kože goved in drobnice dober kup prodajajo, je v vojaški granici zapovedano, oestro paziti na to, da se take kože ne kontrabandirajo čez granico.

Natoroznanske stvari.

Gnjezdijoča opica.

(Troglodytes Calvus.)

Te opice tudi ni še bilo v nobenem zverinjaku viditi. Steknil je jo bil Du Chaillu leta 1857, ko je popotoval po pomorji v ekvatorni Afriki. Tamkaj jo imenujejo „nšiego mbuve“. Gnjezdo ima ta opica 15—20 čevljev od tal, najraje na kacam drevesu bolj na samem. Delata ga obá: on in ona. Ona nanosi pletiva, trt, zelenih vej, potlej pa pleteta, pa tako lepo spletata gnjezdo, da še človek ne bi skor lepše pa boljše splel ga. Potem ga privežeta kam na drevo, da ni nobene veje spodej, zato da pleneče živali, kače in druge ne morejo do njega. Od zgorej je okroglo, kakor kaka kupla, zato da se dež laže oceja ž njega.